

فصلنامه علمی پژوهشی
دانش حسابداری و حسابرسی مدیریت
سال سوم / شماره ۱۲ / زمستان ۱۳۹۳

رابطه بین تعداد بندهای حسابرسی و مدت تصدی مدیر عامل با ارائه به موقع صورت‌های مالی

بهمن بنی مهد

استادیار گروه حسابداری دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرج

امیر بهاری

دانشجوی کارشناسی ارشد حسابداری دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران جنوب (نویسنده مسئول)

تاریخ دریافت: ۹۳/۳/۱۹ تاریخ پذیرش: ۹۳/۷/۲۴

چکیده

هدف این مقاله مطالعه اثر اظهار نظر حسابرس و مدت تصدی مدیرعامل بر ارائه به موقع صورت‌های مالی حسابرسی شده در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران را طی یک دوره زمانی ۹ ساله از سال ۱۳۸۲ الی ۱۳۹۰ است. با استفاده از رگرسیون چند متغیره، نتایج پژوهش نشان می‌دهد هر چه تعداد بندهای حسابرسی قبل از بند اظهار نظر در گزارش حسابرس و مدت تصدی مدیر عامل افزایش یابد، صورت‌های مالی نیز با تاخیر بیشتری ارائه می‌شود. هم‌چنین تغییر حسابرس، نوع حسابرس و اندازه صاحبکار از جمله متغیرهای تاثیرگذار بر ارائه به موقع صورت‌های مالی حسابرسی شده می‌باشند. اما نتایج نشان داد نسبت بدهی و نسبت سودآوری شرکت رابطه‌ای با ارائه به موقع صورت‌های مالی حسابرسی شده ندارند.

واژه‌های کلیدی: اظهار نظر حسابرس، صورت‌های مالی، مدت تصدی مدیرعامل و به موقع بودن.

۱- مقدمه

ویژگی کیفی به موقع بودن اطلاعات حسابداری، یکی از خصوصیات ضروری برای افشای کامل اطلاعات است. هر چه اطلاعات بدون تاخیر و به موقع در اختیار سرمایه گذاران قرار گیرد، فرصت اتخاذ تصمیم، قضاوت و اقدام به موقع نسبت به خرید، فروش و نگهداری سهام برای آن ها فراهم می شود. مدیران واحدهای تجاری به منظور حفظ منافع شخصی خود، سعی می کنند تا اخبار خوب را به بازار سرمایه مخابره نمایند، و در صورت وجود اخبار بد، مانند کاهش سودآوری شرکت و یا اظهار نظر نامناسب حسابرس درباره عملکرد آن ها، معمولاً تمایل دارند تا صورت های مالی را با تاخیر بیشتری به بازار سرمایه ارسال نمایند. زیرا مدیران برای جلب نظر حسابرس برای بهبود اظهار نظر حسابرس با او مذاکره می کنند و این خود مستلزم صرف زمان بوده و این عامل موجب تاخیر در ارائه صورت های مالی می شود. (Begley & Fischer, 1998).

ارائه به موقع اطلاعات صورت های مالی، اغلب بر پایه فرضیه علامت دهی^۱ مورد بررسی قرار گرفته است. بر اساس این فرضیه، مدیریت اطلاعات مختلفی درباره عملکرد شرکت را برای بازار سرمایه افشاء می نماید که این اطلاعات می تواند به عنوان علامت مورد استفاده سرمایه گذاران قرار گیرد. یکی از این اطلاعات افشای به موقع اطلاعات صورت های مالی حسابداری شده است. مطالعات در حوزه بازار سرمایه نشان داده است در شرکت هایی که اطلاعات صورت های مالی از جمله سود به موقع گزارش می شوند، بازده غیرعادی مثبت است. اما در شرکت هایی که اطلاعات مذکور با تاخیر به بازار ارائه می گردد، این بازده منفی است. این نتایج نشان می دهند که زمان بندی ارائه اطلاعات صورت های مالی به ویژه سود می تواند به عنوان یک علامت برای تشخیص شرکت ها با اخبار خوب و شرکت ها با اخبار بد مورد استفاده سرمایه گذاران در بازار سرمایه، قرار گیرد (Cullinan et al. 2012). از این رو، موضوع ارائه به موقع اطلاعات صورت های مالی حسابداری شده یکی از موضوعات مورد توجه قانون گذاران بازار سرمایه است. تا آنجا که ارائه به موقع اطلاعات، یکی از شاخص های مهم برای رتبه بندی شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار از لحاظ کیفیت افشا مورد استفاده این نهاد قانون گذار، قرار گرفته است. از طرف دیگر با خصوصی سازی حرفه حسابداری و به دنبال آن افزایش رقابت در حرفه حسابداری زمان ارائه صورت های مالی کاهش و اظهار نظر مقبول حسابداری افزایش یافته است (بنی مهد، ۱۳۹۰). مسئله مذکور این سؤال را برای نویسندگان مقاله به وجود آورده است که آیا تعداد بندهای حسابداری در گزارش حسابرس موجب تاخیر در ارائه اطلاعات

صورت های مالی و گزارش حسابداری شده است یا خیر؟ این موضوعی است که در پژوهش های داخلی به آن توجه نشده است. به بیان دیگر، در این پژوهش نویسندگان دنبال آن هستند که آیا افزایش در تعداد بندهای حسابداری در اظهار نظر حسابرس، تاثیری بر ارائه به موقع صورتهای مالی حسابداری شده می گذارد یا خیر.

اهمیت تاثیر ارائه به موقع اطلاعات صورت های مالی حسابداری شده برای تصمیم گیری فعالان بازار سرمایه و هم چنین فقدان پژوهش کافی، این انگیزه را در نویسندگان مقاله حاضر به وجود آورد تا اثر اظهار نظر حسابرس بر ارائه به موقع صورت های مالی را مورد مطالعه قرار دهند. هدف این مقاله آن است که نخست عوامل موثر بر به موقع بودن اطلاعات حسابداری از جمله اظهار نظر حسابرس و مدت تصدی مدیرعامل را بررسی نماید. هدف دوم این پژوهش نیز آن است تا استفاده کنندگان اطلاعات حسابداری، جامعه حسابداران رسمی و سازمان بورس اوراق بهادار را از رابطه بین اظهار نظر حسابرس و به موقع بودن اطلاعات حسابداری آگاه نماید. انتظار می رود نتایج این پژوهش بتواند دستاورد و ارزش افزوده علمی به شرح زیر داشته باشد.

اول این که نتایج این پژوهش می تواند موجب گسترش مبانی نظری پژوهش های گذشته در ارتباط با به موقع بودن اطلاعات شود. دوم این که شواهد پژوهش نشان خواهد داد آیا اظهار نظر حسابرس و مدت تصدی مدیر عامل، متغیرهای تاثیر گذاری در ارائه به موقع اطلاعات خواهد بود یا خیر؟ این موضوع به عنوان یک دستاورد علمی می تواند اطلاعات سودمندی را در اختیار قانون گذاران حوزه تسدوین استانداردهای حسابداری و بازار سرمایه و هم چنین استفاده کنندگان اطلاعات حسابداری و گزارش های حسابداری قرار دهد. سوم این که نتایج پژوهش می تواند ایده های جدیدی برای انجام پژوهش های جدید در حوزه افشای کامل اطلاعات، پیشنهاد نماید. در ادامه، مبانی نظری، متغیرها و آزمون فرضیه های پژوهش مورد بررسی قرار می گیرد.

۲- مبانی نظری و مروری بر پیشینه پژوهش

۲-۱- فرضیه علامت دهی

فرضیه علامت دهی در تحقیقات مختلف حسابداری و حسابداری، مورد مطالعه قرار گرفته است. این مطالعات نشان می دهند که مدیریت واحدهای تجاری، اطلاعات مختلفی درباره عملکرد شرکت را به منظور کاهش عدم تقارن اطلاعاتی برای مشارکت کنندگان در بازار سرمایه افشاء می نماید. اطلاعات مذکور به عنوان علامت، شامل اخبار خوب و یا بدی است که

موقع اطلاعات مربوط به سود و زیان حسابرسی نشده، محتوای اطلاعاتی دارد. کوگیلاوانی و مرجان موهده^۴ (۲۰۱۳) در بررسی عوامل تاثیر گذار بر ارائه به موقع صورت‌های مالی حسابرسی شده در مالزی دریافتند که میانگین تاخیر ارائه صورت‌های مالی برابر ۱۰۰ روز است. آن‌ها عواملی چون اندازه کمیته حسابرسی، تمرکز مالکیت، اندازه شرکت و سودآوری را از جمله متغیرهای تاثیر گذار بر ارائه به موقع صورت‌های مالی شناسایی نمودند. همچنین آن‌ها نشان دادند که متغیرهایی مانند نوع حسابرسی، تخصص حسابرسی و استقلال کمیته حسابرسی رابطه‌ای با ارائه به موقع صورت‌های مالی ندارد. کوهن و لونتیس^۵ (۲۰۱۳) در بررسی عوامل سیاسی تاثیرگذار بر ارائه به موقع صورت‌های مالی را در شهرداری‌های یونان نشان دادند که وجود حزب مخالف شهردار، انتخاب مجدد شهردار، میزان جمعیت شهر، وجود سیستم تعهدی حسابداری و اندازه شهرداری از عوامل تاثیرگذار بر ارائه به موقع صورت‌های مالی حسابرسی شده شهرداری‌ها هستند. حسین و باهامورس^۶ (۲۰۱۳) اثر استقرار سیستم حسابرسی داخلی را بر تاخیر حسابرسی صورت‌های مالی را در مالزی مورد مطالعه قرار دادند. آن‌ها دریافتند میان هزینه‌های استقرار سیستم حسابرسی داخلی با تاخیر حسابرسی رابطه معنی دار وجود دارد. اما میان تاخیر حسابرسی و برون سپاری خدمات حسابرسی داخلی رابطه‌ای معنی دار وجود ندارد. آنها هم چنین نشان دادند که میان استقلال کمیته حسابرسی و مدت تصدی حسابرسی رابطه‌ای معنی دار با تاخیر حسابرسی وجود دارد.

منصف و همکاران (۲۰۱۲) اثر گزارش‌گری ضعف‌های کنترل‌های داخلی را در ارائه به موقع صورت‌های مالی بررسی نمودند. آن‌ها نشان دادند در شرکت‌هایی که ضعف در سیستم کنترل‌های داخلی وجود دارد، صورت‌های مالی حسابرسی شده در مقایسه با سایر شرکت‌ها دیرتر ارائه می‌شود. همچنین آنها دریافتند در شرکت‌هایی که گزارش حسابرسی آنها مقبول است، صورت‌های مالی به موقع به بورس ارائه می‌شوند. اسماعیل و همکاران (۲۰۱۲) نشان دادند بین ارائه به موقع صورت‌های مالی حسابرسی شده و اظهار نظر مقبول حسابرسی، استقلال کمیته حسابرسی، عضو متخصص مالی کمیته حسابرسی و تعداد جلسه هیئت مدیره رابطه معنی دار وجود دارد. اما نوع حسابرسی تاثیری بر ارائه به موقع صورت‌های مالی حسابرسی شده ندارد. هم چنین نتایج پژوهش آن‌ها نشان داد که تفاوت در ویژگی‌های کمیته حسابرسی تاثیری بر ارائه به موقع صورت‌های مالی حسابرسی شده ندارد. یاکوب و احمد (۲۰۱۲) تاثیر پذیرش استانداردهای بین المللی گزارش‌گری مالی شماره ۱۳۸ بر ارائه به موقع صورت‌های مالی

برای بازار سرمایه ارسال می‌شود. یکی از این علامت‌ها، افشای به موقع اطلاعات صورت‌های مالی حسابرسی شده است. پژوهش‌های بازار سرمایه اذعان دارند در شرکت‌هایی که سود به موقع و بدون تاخیر گزارش می‌شوند، بازده غیرعادی مثبت است. اما در شرکت‌هایی که اطلاعات صورت‌های مالی با تاخیر افشا می‌شوند، این بازده منفی است. این یافته‌ها بیانگر آن است که ارائه به موقع اطلاعات صورت‌های مالی می‌تواند به عنوان یک علامت برای تشخیص شرکت‌ها با اخبار خوب و شرکت‌ها با اخبار بد، مورد استفاده سرمایه‌گذاران در بازار سرمایه، قرار گیرد (Cullinan et al. 2012).

هم‌چنین در تحقیقات حسابرسی، یافته‌ها حکایت از آن دارند که ارائه صورت‌های مالی حسابرسی شده با اظهار نظر مشروط، به عنوان یک خبر بد شناخته می‌شود و مدیریت این گونه اخبار را دیر به بازار مخابره می‌نماید. در چنین شرکت‌هایی بازار غیر عادی به دلیل تاخیر در ارائه صورت‌های مالی حسابرسی شده، منفی است (Soltani, 2002). در پژوهش دیگر، اثر هم زمان سود غیر منتظره و نوع اظهار نظر حسابرسی بر ارائه به موقع صورت‌های مالی بررسی شد. نتایج نشان داد در شرکت‌هایی که سود غیر منتظره مثبت، اما گزارش حسابرسی مشروط است در مقایسه با شرکت‌هایی که سود غیر منتظره منفی با گزارش مقبول دارند، اطلاعات دیر تر به بازار مخابره می‌شوند. (Haw et al, 2003).

۲-۲- پیشینه پژوهش

لیم و همکاران^۷ (۲۰۱۴) در بررسی اثر تمرکز مالکیت بر به موقع بودن اطلاعات حسابداری نشان دادند که یک رابطه غیر خطی میان تمرکز مالکیت و ارائه به موقع اطلاعات وجود دارد. آن‌ها دریافتند در شرکت‌هایی که سهامدار عمده آن‌ها دولت و یا نهاد سیاسی وابسته به دولت است، زمان ارائه صورت‌های مالی کاهش می‌یابد. هم‌چنین آن‌ها دریافتند که در شرکت‌هایی که سهامدار خارجی دارند، صورت‌های مالی را زودتر به بورس ارائه می‌نمایند.

پارک و همکاران^۸ (۲۰۱۳) درباره اثر قانون افشای منصفانه بر به موقع بودن اطلاعات مطالعه ای در کره جنوبی انجام دادند. طبق قوانین بورس اوراق بهادار سئول، هرگاه فروش شرکت، سود یا زیان عملیاتی و هم چنین سود یا زیان خالص بیش از ۳۰ درصد نسبت به سال قبل تغییر یافته باشد، باید دلایل این تغییر از سوی شرکت قبل از حسابرسی افشا شود. آن‌ها دریافتند که بیش از نیمی از شرکت‌هایی که مشمول این قانون هستند، دلایل تغییرات در سود و زیان و فروش به موقع افشا می‌نمایند. نتیجه مطالعه آن‌ها نشان داد افشا و ارائه به

متغیرهای نسبت بدهی، سودآوری، نوع گزارش حسابرس، اندازه شرکت، نوع حسابرس و استقلال هیئت مدیره از جمله عوامل تاثیرگذار بر تاخیر حسابرسی محسوب می شوند.

حیب و بویان^{۱۱} (۲۰۱۱) نشان دادند تاخیر حسابرسی در موسسات حسابرسی که آشنا به صنعت صاحبکار هستند، کمتر از سایر موسسات حسابرسی است. همچنین آن‌ها تایید کردند که پذیرش استانداردهای بین المللی حسابداری تاخیر حسابرسی را برای همه موسسات حسابرسی افزایش داده است. اما این افزایش در موسسات حسابرسی که در صنعت صاحبکار خود متخصص و آشنا هستند، مشاهده نمی‌شود. فلدمن و رید^{۱۲} (۲۰۱۰) در پژوهش خود دریافتند میان گزارش غیر مقبول حسابرسی درباره تداوم فعالیت و تاخیر حسابرسی رابطه‌ای مستقیم وجود دارد. اما نوع حسابرس و نوع صنعت تاثیری بر صدور گزارش غیر مقبول حسابرسی ندارد. اگر فاصله تاریخ گزارش حسابرسی و تاریخ ورشکستگی هر چه بیشتر باشد و یا اگر تاریخ تاخیر حسابرسی کوتاه‌تر باشد، احتمال این که شرکت گزارش غیرمقبول دریافت کند، بیشتر است.

تانبی و همکاران^{۱۳} (۲۰۱۰) در بررسی تاخیر حسابرسی بعد از تغییر داوطلبانه حسابرس دریافتند بعد از حذف موسسه حسابرسی اندرسون از فهرست موسسات معتمد بورس، گزارش حسابرسی شرکت‌هایی که این موسسه، حسابرس آن‌ها بوده است با تاخیر بیشتری ارائه می‌شود تا شرکت‌هایی که حسابرس خود را به طور داوطلبانه از میان سایر موسسات بزرگ حسابرسی انتخاب می‌کنند. همچنین آن‌ها نشان دادند که شرکای سابق موسسات حسابرسی اندرسون، که در حال حاضر در موسسات دیگر حسابرسی مشغول هستند، گزارش حسابرسی را با تاخیر کمتری ارائه می‌دهند. نتایج پژوهش آن‌ها تایید نمود که تغییر اختیاری حسابرس، تاخیر حسابرسی را افزایش می‌دهد. عقیفی^{۱۴} (۲۰۰۹) در بررسی عوامل تعیین کننده تاخیر در ارائه صورت‌های مالی حسابرسی شده در مصر نشان داد که حداقل زمان ارائه صورتهای مالی ۱۹ روز و حداکثر آن ۱۱۵ روز است. او دریافت استقلال هیئت مدیره، دوگانگی وظیفه مدیرعامل و رئیس هیئت مدیره و وجود کمیته حسابرسی، اندازه شرکت، سودآوری و نوع صنعت از جمله عوامل تاثیر گذار بر ارائه به موقع صورتهای مالی حسابرسی شده است.

الاجمی^{۱۵} (۲۰۰۸) در پژوهشی دریافت که عوامل تعیین کننده در تاخیر حسابرسی در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس بحرین شامل اندازه شرکت، سودآوری و اهرم مالی است. او در تحقیق خود رابطه‌ای میان اندازه حسابرس با تاخیر حسابرسی دست نیافت. هم چنین در تحقیق او موثر بودن

حسابرسی شده را مورد مطالعه قرار دادند. نتیجه مطالعه آن‌ها بیانگر آن بود که به دلیل پیچیدگی استاندارد مذکور، گزارش حسابرس و صورتهای مالی به موقع ارائه نمی‌شود. کالینان^۷ و همکاران (۲۰۱۲) در پژوهشی اثر بهبود اظهار نظر حسابرسی را بر به موقع بودن ارائه صورتهای مالی بررسی نمودند آن‌ها به این نتیجه رسیدند که در شرکت‌هایی که اظهار نظر حسابرس مطلوب تر از گذشته است، صورتهای مالی به موقع به بازار ارسال می‌شود.

نتایج پژوهش سون و گرابتری^۸ (۲۰۱۱) نشان داد شرکت‌هایی که انتظارات تحلیل‌گران مالی را در خصوص سود برآورده نکرده‌اند، صورتهای مالی خود را دیر تر ارائه می‌نمایند. آن‌ها همچنین دریافتند تحلیل‌گران مالی بر سود شرکت‌هایی که سود خود را به موقع گزارش می‌نمایند، بیشتر تمرکز می‌کنند تا سایر شرکت‌ها. اصلی (۲۰۱۱) در بررسی به موقع بودن گزارش‌گری مالی در ترکیه دریافت ۲۸ درصد از شرکت‌های نمونه تحقیق صورتهای مالی جداگانه و ۱۶ درصد از شرکت‌های نمونه تحقیق صورتهای مالی تلفیقی را فراتر از موعد مقرر به بورس ارائه می‌دهند. او همچنین نشان داد که نوع اظهار نظر حسابرس، سودآوری، نوع صنعت و نوع حسابرس از متغیرهای تاثیر گذار بر ارائه به موقع صورتهای مالی است. شرکت‌هایی که گزارش مقبول دریافت نموده اند، شرکت‌های فعال در صنایع تولیدی و همچنین شرکت‌های سودآور صورتهای مالی خود را زودتر از بقیه به بورس ارائه می‌دهند. عابدین و احمدزالیکی (۲۰۱۲) در بررسی تخصص حسابرس بر ارائه به موقع صورتهای مالی حسابرسی شده دریافتند که حسابرس متخصص صنعت تاثیری در ارائه به موقع صورتهای مالی ندارد. اما اگر حسابرس شرکت یک موسسه بزرگ حسابرسی باشد در آن صورت زمان ارائه صورتهای مالی کاهش می‌یابد. آن‌ها همچنین دریافتند اندازه شرکت، سودآوری و موسسات مالی صورتهای مالی خود را به موقع ارائه می‌نمایند.

منده و سون^۹ (۲۰۱۱) در بررسی اینکه آیا تاخیر حسابرسی، موجب تغییر حسابرس در سال بعد می‌شود یا خیر دریافتند که هرگاه مدت حسابرسی افزایش یابد، این ریسک وجود دارد که در سال آینده حسابرس از سوی صاحبکار تعویض شود. آن‌ها پیشنهاد می‌کنند که حسابرسان برای کاهش ریسک تغییر، مدت حسابرسی را کاهش و کیفیت حسابرسی را نیز افزایش دهند.

یاکوب و احمد^{۱۰} (۲۰۱۱) در پژوهش خود نشان دادند بعد از پذیرش استانداردهای گزارش‌گری مالی بین المللی در مالزی، تاخیر حسابرسی افزایش یافته است. همچنین

ماه هر سال و تاریخ گزارش حسابرسی صورت‌های مالی پایان دوره شرکت‌های پذیرفته شده در بورس، اندازه‌گیری می‌شود. این شیوه اندازه‌گیری در تمام پژوهش‌های مربوط به ارائه به موقع صورت‌های مالی از جمله کوهن و لونتیس^{۱۷} (۲۰۱۳) استفاده شده است.

متغیرهای مستقل:

متغیرهای مستقل این تحقیق به شرح زیر هستند:

تعداد بندهای حسابرسی قبل از بند اظهارنظر

حسابرس: یک متغیر نسبی است که عبارت است از تعداد بندهای حسابرسی قبل از بند اظهارنظر حسابرس. در پژوهش حاضر، پژوهشگران به جای نوع اظهار نظر حسابرس، تعداد بندهای حسابرسی را مد نظر قرار داده‌اند. زیرا نوع اظهار نظر مشروط حسابرسی درجه متفاوتی از هم دارند. به عنوان نمونه شرکتی ممکن است تنها با یک بند، اظهار نظر مشروط حسابرسی و شرکت دیگر با چند بند، اظهار نظر مشروط حسابرسی داشته باشد. بنابراین طبقه بندی اظهار نظر حسابرس به مشروط و غیر مشروط صحیح نبوده و نمی‌تواند تفاوت در نوع اظهار نظر حسابرس در دو شرکت را به خوبی نشان دهد. از این رو تعداد بندهای حسابرسی قبل از بند اظهار نظر به عنوان متغیر مستقل در نظر گرفته شده است.

مدت تصدی مدیرعامل: یک متغیر نسبی است که عبارت است از مدت سالی که مدیر عامل شرکتی در یک شرکت وظیفه مدیرعاملی را به عهده دارد.

دلیل انتخاب دو متغیر بالا آن است که هر چه مدت تصدی مدیرعامل افزایش یابد، احتمال در دستکاری سود بیشتر می‌شود و این موضوع باعث تنزل کیفیت اطلاعات صورت‌های مالی خواهد شد (Francis et al., 2010). کاهش در کیفیت اطلاعات صورت‌های مالی، باعث افزایش تعداد بندهای حسابرسی در گزارش حسابرس می‌شود. ارائه صورت‌های مالی حسابرسی شده با بندهای حسابرسی متعدد، به عنوان یک خبر بد شناخته می‌شود و مدیریت این گونه اخبار را دیر به بازار ارسال می‌نماید. از این رو این دو موضوع بر ارائه به موقع صورت‌های مالی حسابرسی شده تاثیر گذار است.

متغیرهای کنترل:

تغییر حسابرس: یک متغیر مصنوعی است که با مقدار یک و صفر نشان داده می‌شود. مقدار یک برای شرکت‌هایی است که حسابرس خود را تغییر داده‌اند و صفر برای شرکت‌هایی که حسابرس خود را تغییر نداده‌اند. با عنایت به پیشینه

شاخص‌های نظام راهبری در ارائه به موقع گزارش حسابرسی تاکید شد. کونور و دیگران^{۱۶} (۲۰۰۷) موضوع تاخیر حسابرسی را در ۲۲ کشور طی ۱۱ سال مورد بررسی قرار داد. نتایج تحقیق او تأیید نمود که در کشورهایی که قانون‌گذاری توسط بازار انجام می‌شود از جمله آمریکا در مقایسه با کشورهایی که قانون‌گذاری بر پایه عرف جامعه تعیین می‌گردد، گزارش‌های حسابرسی با تاخیر بیشتری ارائه می‌شوند. در کشور های عرفی، میان سودآوری و تاخیر حسابرسی رابطه ای مستقیم وجود دارد.

برزیده و معیری (۱۳۸۵) ارائه به موقع گزارش حسابرسی را بررسی نمودند. نتیجه تحقیق آن‌ها نشان داد میانگین تاخیر در ارائه گزارش حسابرسی حدود ۸۴ روز است. آن‌ها دریافتند اندازه شرکت، سودآوری شرکت، ریسک مالی شرکت رابطه معنی داری با تاخیر حسابرسی دارد. علوی طبری و عارف منش (۱۳۹۲) رابطه بین تخصص حسابرسی در صنعت و تاخیر در ارائه گزارش حسابرسی را مطالعه نمودند. نتایج پژوهش آن‌ها نشان داد تاخیر در ارائه گزارش حسابرسی در شرکت‌هایی که توسط حسابرس متخصص صنعت، حسابرسی شده اند کوتاه‌تر است. بنی‌مهد و محسنی شریف (۱۳۸۹) عوامل موثر بر رتبه بندی شرکت‌های بورس اوراق بهادار تهران از لحاظ کیفیت افشا و به موقع بودن را بررسی نمودند. آن‌ها نشان دادند رتبه افشا با اندازه شرکت و نوع صنعت ارتباط معنی دار و مثبت دارد. اما با نوع گزارش حسابرس و درصد مالکیت سهام رابطه معنی دار و منفی دارد. همچنین آن‌ها رابطه‌ای میان بازده داراییها، اهرم مالی، نوع حسابرس و نوع واحد تجاری با رتبه افشا مشاهده نکردند.

۳- فرضیه های پژوهش

با توجه به مبانی نظری و پیشینه پژوهش، فرضیه های پژوهش به شرح زیر تدوین می‌گردد:

فرضیه اول: میان تعداد بندهای حسابرسی قبل از اظهارنظر و ارائه به موقع صورت‌های مالی حسابرسی شده رابطه معنی دار وجود دارد.

فرضیه دوم: میان مدت تصدی مدیر عامل و ارائه به موقع صورت‌های مالی حسابرسی شده رابطه معنی دار وجود دارد.

۴- متغیرهای پژوهش و نحوه اندازه گیری آن

متغیر وابسته:

در این پژوهش، متغیر وابسته ارائه به موقع صورت‌های مالی است. این متغیر بر اساس فاصله بین تاریخ پایان اسفند

پژوهش، اندازه شرکت به عنوان متغیر کنترل در نظر گرفته می‌شود.

نسبت سودآوری: عبارت است از نسبت سود به جمع دارایی‌ها. این نسبت نشان دهنده عملکرد مدیریت شرکت‌ها است. با توجه به پیشینه پژوهش یکی از متغیرهای تاثیرگذار بر ارائه به موقع صورت‌های مالی، سودآوری مالی، سودآوری شرکت است. شرکت‌ها های سودآور، صورت‌های مالی خود را زودتر از سایر شرکت‌ها به بورس ارائه می نمایند. از این رو در این پژوهش، نسبت سودآوری به عنوان متغیر کنترل در نظر گرفته می شود.

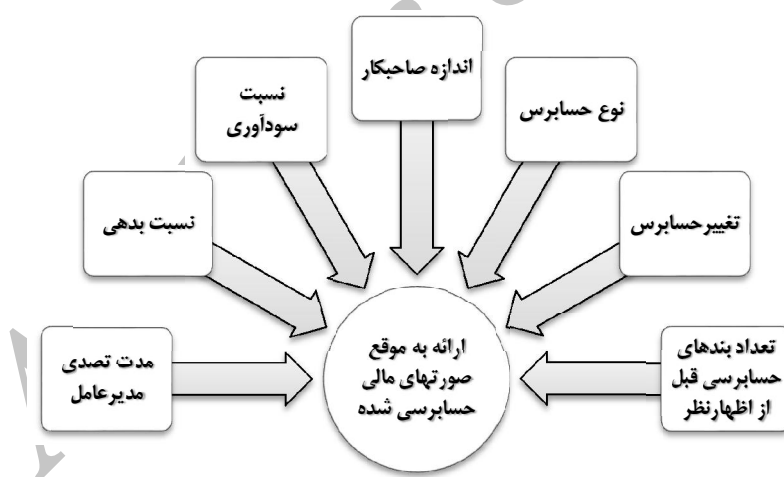
نسبت بدهی: عبارت است از نسبت جمع بدهی به جمع دارایی‌ها. این نسبت نشان دهنده ریسک مالی شرکت است. با توجه به نتایج پژوهش‌های قبلی، رابطه‌ای منفی میان نسبت بدهی شرکت و ارائه به موقع صورت‌های مالی وجود دارد. از این رو در این پژوهش، نسبت بدهی به عنوان متغیر کنترل در نظر گرفته می شود.

با توجه به متغیرهای پژوهش، مدل پژوهش به صورت زیر تعریف می شود.

پژوهش، از آنجاییکه حسابرس جدید با فعالیت و سیستم حسابداری صاحبکار آشنایی ندارد، لذا تغییر حسابرس موجب صرف زمان بیشتری برای حسابرسی و ارائه به موقع صورت‌های مالی است.

نوع حسابرس: یک متغیر مصنوعی است که با مقدار یک و صفر نشان داده می شود. مقدار یک برای شرکت‌هایی که حسابرس آن‌ها یک موسسه خصوصی حسابرسی عضو جامعه حسابداران رسمی است و مقدار صفر برای شرکت‌هایی که حسابرس آن‌ها، سازمان حسابرسی است. بعد از خصوصی سازی حسابرسی و افزایش رقابت در حسابرسی، موسسات خصوصی حسابرسی صورت‌های مالی را زودتر از سازمان حسابرسی، ارائه می‌نمایند. این متغیر اثر خصوصی سازی را بر ارائه به موقع صورت‌های مالی می‌سنجد.

اندازه صاحبکار: عبارت است از اندازه و بزرگی صاحبکار. این متغیر از طریق لگاریتم طبیعی جمع دارایی‌های هر شرکت اندازه گیری می‌شود. با توجه به پیشینه پژوهش یکی از متغیرهای تاثیرگذار بر ارائه به موقع صورت‌های مالی، اندازه شرکت است. شرکت‌های بزرگ‌تر، صورت‌های مالی خود را دیرتر از سایر شرکت‌ها به بورس ارائه می نمایند. از این رو در این

۵- روش شناسی پژوهش

(۳) به دلیل نوع خاص فعالیت شرکت‌های سرمایه گذاری و مالی، شرکت‌های مورد نظر جز نمونه آماری نمی-باشد.

(۴) شرکت مورد نظر طی دوره تحقیق فعالیت مستمر داشته باشد.

با توجه به مجموعه شرایط فوق، تنها ۱۱۵ شرکت (شامل ۹۵۰ سال - شرکت مشاهده) در دوره زمانی ۱۳۸۲ الی ۱۳۹۰

نمونه آماری پژوهش حاضر، شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران است. این نمونه شامل شرکت‌هایی است که از شرایط زیر برخوردار باشند:

- (۱) شرکت‌هایی که از سال ۱۳۸۲ به بعد صورت‌های مالی خود را به بورس اوراق بهادار ارائه داده باشند.
- (۲) به جهت همسانی تاریخ گزارش‌گری و حذف اثرات فصلی دوره مالی منتهی به ۲۹ اسفند باشد.

برابر صفر یعنی کمتر از ۵ درصد است. بنابراین در سطح اطمینان ۹۵ درصد، بین تعداد بندهای حسابرسی قبل از اظهارنظر و ارائه به موقع صورت‌های مالی حسابرسی شده، و همچنین بین و مدت تصدی مدیر عامل و ارائه به موقع صورت‌های مالی حسابرسی شده رابطه معنی دار وجود دارد. بنابراین می‌توان ادعا نمود دو متغیر تعداد بندهای حسابرسی قبل از اظهارنظر و مدت تصدی مدیر عامل متغیرهای تاثیرگذار بر ارائه به موقع صورت‌های مالی هستند. هم چنین این جدول نشان می‌دهد سطح معنی داری متغیرهای تغییر حسابرسی، نوع حسابرسی و اندازه صاحبکار زیر ۵ درصد است و عبارت دیگر رابطه معنی داری با متغیر وابسته یعنی ارائه به موقع صورت‌های مالی دارند. اما شواهد جدول مذکور بیانگر آن است که رابطه معنی داری میان متغیرهای نسبت سودآوری و نسبت بدهی با ارائه به موقع صورت‌های مالی وجود ندارد. ضریب تعیین تعدیل شده برابر ۰/۲۶۶ است. این موضوع بیانگر آن است که ۲۶/۶ درصد از عوامل تعیین کننده ارائه به موقع صورت‌های مالی ناشی از متغیرهای تعداد بندهای حسابرسی قبل از اظهارنظر و مدت تصدی مدیر عامل، تغییر حسابرسی، نوع حسابرسی و اندازه صاحبکار است و مابقی ناشی از متغیرهایی است که در این تحقیق لحاظ نشده است. آماره دوربین واتسن نیز نشان می‌دهد میان مقادیر خطا خود همبستگی وجود ندارد.

آماره‌های تولرانس، عامل تورم واریانس که در جدول شماره ۳ نشان داده شده‌اند، بیانگر این موضوع هستند که میان متغیرهای مستقل هم خطی حاد وجود ندارد. هرگاه هم خطی میان متغیرهای مستقل وجود داشته باشد، مقدار آماره تولرانس به سمت صفر میل و عامل تورم واریانس نیز بیش از عدد ۵ خواهد بود.

شرایط فوق را دارا بوده و لذا به عنوان نمونه آماری انتخاب شدند. صورت‌های مالی شرکت‌های فوق از پایگاه اطلاعاتی بورس اوراق بهادار تهران اخذ شده است. این تحقیق از آن جهت که از منابع و صورت‌های مالی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس استفاده می‌کند از جمله تحقیقات کتابخانه ای می‌باشد. این تحقیق از نظر هدف، تحقیقی کاربردی است. این تحقیق رویکردی قیاسی - استقرایی دارد و در میان انواع تحقیقات همبستگی جز تحلیل‌های رگرسیونی می‌باشد و از حیث چگونگی مسائل مورد مطالعه و گردآوری اطلاعات از جمله تحقیقات توصیفی - مشاهده ای از نوع همبستگی می‌باشد که ارتباط بین متغیرها، مورد بررسی قرار می‌گیرد و از نظر ماهیت داده‌ها، تحقیق کمی می‌باشد.

۶- نتایج پژوهش

نتایج آماره‌های توصیفی متغیرهای تحقیق در طول دوره تحقیق در جدول شماره ۱ آورده شده است.

جدول شماره ۱، میانگین زمان ارائه صورتهای مالی را ۷۶/۷۸ نشان می‌دهد. همچنین حداقل زمان ارائه صورتهای مالی ۲۵ روز و حداکثر آن ۱۳۶ روز است. بعلاوه ۷۳ درصد مشاهدات مربوط به شرکت‌هایی است که حسابرسی آنها موسسات خصوصی و مابقی مربوط به شرکت‌هایی می‌باشد که حسابرسی آن سازمان حسابرسی است. در حدود ۱۷ درصد از مشاهدات نیز تغییر حسابرسی داشته‌اند. جدول شماره ۲ نیز میانگین ارائه به موقع صورتهای مالی را به تفکیک مدت تصدی حسابرسی و تعداد بندهای حسابرسی قبل از بند اظهار نظر نشان می‌دهد.

نتایج آزمون فرضیه، در جدول شماره ۳ گزارش شده است. در این جدول، مقدار سطح معنی داری تعداد بندهای حسابرسی قبل از اظهارنظر و مدت تصدی مدیر عامل، هر دو،

جدول شماره ۱: آماره‌های توصیفی تحقیق

متغیرها	میانگین	میان	انحراف معیار	حداقل	حداکثر
تعداد مشاهده	۹۵۰	۹۵۰	۹۵۰	۹۵۰	۹۵۰
زمان ارائه صورتهای مالی به روز	۷۶/۷۸	۷۸/۵۰	۲۶/۳۰۶	۲۵	۱۳۶
جمع داراییها (میلیون ریال)	۲۱۱۰۵۵۰/۶۱	۴۶۸۴۲۸/۰۰	۷۶۷۷۴۸۱/۳۵۴	۱۱۹۶۸	۱۰۱۷۰۸۸۹۳
مدت تصدی مدیر عامل (سال)	۲/۶۳	۲	۱/۸۳۰	۱	۹
تعداد بندهای حسابرسی قبل از اظهارنظر	۱/۶۸	۱	۱/۹۸۱	۰	۱۴

جدول شماره ۲: آماره های توصیفی تحقیق

مدت تصدی حسابرس به سال	میانگین ارائه به موقع صورت‌های مالی (روز)	تعداد بندهای حسابرسی قبل از بند اظهار نظر	میانگین ارائه به موقع صورت‌های مالی (روز)
۱	۶۵/۲۵	۰	۷۶/۷۲
۲	۷۳/۸۷	۱	۷۷/۰۷
۳	۸۵/۷۲	۲	۷۶/۱۱
۴	۸۶/۲۹	۳	۷۷/۱۷
۵	۸۹/۲۶	۴	۷۳/۵۵
۶	۹۴/۶۹	۵	۷۸/۱۰
۷	۹۸/۷۱	۶	۸۱/۸۱
۸	۸۷/۳۶	۷	۷۴/۳۱
۹	۱۰۰/۳۸	۸	۸۲/۹۲
	۱۰۸/۸۳	۹	
	۱۰۹/۵۰	۱۰	
	۱۱۱	۱۴	

جدول شماره ۳- آزمون فرضیه ها

متغیرهای مدل	ضرایب	آماره T	سطح معنی داری	تولرانس	عامل تورم واریانس
مقدار ثابت	۷۵/۶۶۹	۲/۰۴۹	۰/۰۴۱	-	-
تغییر حسابرس	۴/۵۰۶	۲/۱۵۸	۰/۰۳۱	۰/۹۰۲	۱/۱۰۹
نوع حسابرس	-۳/۸۳۶	-۱/۹۵۱	۰/۰۴۸	۰/۷۵۹	۱/۳۱۸
اندازه صاحبکار	۳/۹۲۸	۶/۰۶۶	۰/۰۰۰	۰/۷۱۵	۱/۳۹۹
نسبت سودآوری	-۴/۲۰۲	-۰/۹۴۵	۰/۳۴۵	۰/۸۲۰	۱/۲۱۹
نسبت بدهی	۰/۵۳۴	۰/۲۷۴	۰/۷۸۴	۰/۹۴۰	۱/۰۶۴
مدت تصدی مدیرعامل	۱/۶۷۸	۳/۸۹۴	۰/۰۰۰	۰/۸۶۹	۱/۱۵۱
تعدادبندهای حسابرسی	۴/۵۶۲	۱۱/۰۵۰	۰/۰۰۰	۰/۸۱۵	۱/۲۲۶
R2 تعدیل شده	۰/۲۶۶				
آماره F	۱۷/۴۰۳		۰/۰۰۰		
آماره دوربین واتسن	۱/۷۲۶				

اثرات سال و صنعت در آزمون فرضیه لحاظ شده است.

۷- نتیجه گیری و بحث

هدف این مقاله مطالعه اثر اظهار نظر حسابرس و مدت تصدی مدیرعامل بر ارائه به موقع صورت‌های مالی حسابرسی شده در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران بر اساس فرضیه علامت دهی است. نتایج این مقاله نشان داد که هر چه تعداد بندهای حسابرسی افزایش یابد در آن صورت زمان ارائه صورت‌های مالی نیز افزایش می‌یابد. این موضوع بر این نکته تاکید دارد که هر چه بندهای حسابرسی در گزارش حسابرس بیشتر باشد، این موضوع به عنوان یک خبر بد تلقی

شده و مدیر از انتشار به موقع صورت‌های مالی حسابرسی شده اجتناب می‌نماید. هم چنین نتایج بیانگر آن است که با افزایش مدت تصدی مدیر عامل، صورت‌های مالی با تاخیر بیشتری تهیه و ارائه می‌شود. این موضوع احتمالاً به دلیل آن است که با افزایش مدت تصدی مدیر عامل، احتمال دستکاری در سود بیشتر می‌شود و در نتیجه تعداد بندهای حسابرسی در گزارش حسابرس افزایش می‌یابد. ارائه صورت‌های مالی حسابرسی شده با بندهای حسابرسی متعدد، به عنوان یک خبر بد شناخته می‌شود و مدیریت این گونه اخبار را دیر به بازار

تهران از لحاظ کیفیت افشا و به موقع بودن، حسابداری مدیریت، ۳(۷):۵۱-۶۳.

- * علوی طبری، سید حسین و عارف منش زهره (۱۳۹۲) رابطه تخصص صنعت حسابرسی و تاخیر در ارائه گزارش حسابرسی در شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران، دانش حسابداری شماره ۱۴ ص ۷-۲۶
- * Abidin S. and Ahmad-Zaluki, A. (2012) Auditor Industry Specialism and Reporting Timeliness, *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 65 ,PP. 873 – 878
- * Affify, H.A.E. (2009) "Determinants of audit report lag: Does implementing corporate governance have any impact? Empirical evidence from Egypt", *Journal of Applied Accounting Research*, Vol. 10 Iss: 1, pp.56 – 86
- * Al-Ajm Jasim (2008) "Audit and reporting delays: Evidence from an emerging market" *Advances in Accounting, incorporating Advances in International Accounting* Vol. 24, PP. 217–226
- * Asli T.(2011). Timeliness of financial reporting in emerging capital markets: Evidence from Turkey. *Istanbul University Journal of the School of Business Administration*. Vol. 39 Issue 2, p227-240.
- * Begley, J., & Fischer, P. E. (1998). Is there information in an earnings announcement delay? *Review of Accounting Studies*, 3, 347–363.
- * Cohen, S., and Leventis, S (2013) Effects of municipal, auditing and political factors on audit delay, *Accounting Forum* 37 PP. 40– 53
- * Conover, C., Miller, R. and Szakmary, A. (2007). The Timeliness of Accounting Disclosures in International Security Markets. *International Review of Financial Analysis*, 17 (5), pp. 849-869.
- * cullinan p.Charles, fangjun wang ,bei yang and junrui zhang;(2012)"audit opinion improvement and the timing of disclosure" *advances in international accounting,incorporating advances in international accounting* 28(2012)333-343
- * Feldmann Dorothy A. and William J. Read (2010) " Auditor Conservatism after Enron" *Auditing :A Journal of Practice & Theory* , Vol. 29 , No.1 , PP. 267- 278
- * Francis, J., Huang, A. H., Rajgopal, S., Zhang, A. Y., 2010. CEO reputation and earnings quality. *Contemporary Accounting Research* 25, 109-147
- * Habib Ahsan and Borhan Uddin Bhuiyan (2011) " Audit firm industry specialization and the audit report lag" *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation* Vol . 20 PP. 32–44
- * Haw, G., Park, K., Qi, D., & Wu, W. (2003). Audit qualification and timing of earnings announcements: Evidence from China. *Auditing: A Journal of Practice and Theory*, 22(2), 121–146.
- * Hussin, W, N., and Bamahros, H.M.(2013) Do investment in and the sourcing arrangement of the internal audit function affect audit delay? *Journal of Contemporary Accounting & Economics* 9 PP.19–32
- * Ismail H, Mustapha M, Ming C.O. (2012) Timeliness of Audited Financial Reports of Malaysian Listed Companies , *International Journal*

سرمایه ارسال می‌نماید. این نتایج با یافته های پژوهش اسماعیل و همکاران (۲۰۱۲)، کالینان^{۱۸} و همکاران (۲۰۱۲) و فلدمن و رید^{۱۹} (۲۰۱۰) مطابقت دارد. همچنین نتایج نشان می دهد هرگاه حسابرسی شرکت یک موسسه خصوصی حسابرسی باشد، زمان ارائه کاهش می یابد. این موضوع بر این نکته تاکید دارد که خصوصی سازی حسابرسی و افزایش رقابت در حسابرسی، موجب ارائه به موقع صورت‌های مالی و گزارش حسابرسی آن‌ها شده است. شواهد پژوهش بیانگر آن است اندازه صاحبکار رابطه‌ای مستقیم با افزایش مدت زمان ارائه صورت‌های مالی حسابرسی شده دارد. هر چه اندازه شرکت مورد رسیدگی بزرگ‌تر باشد، زمان ارائه صورت‌های مالی حسابرسی شده آن بیشتر خواهد بود. تغییر حسابرسی نیز موجب افزایش زمان ارائه صورت‌های مالی حسابرسی شده می‌گردد. این نتایج با یافته های پژوهش کویلاوانی و مرجان موهده^{۲۰} (۲۰۱۳) همخوانی ندارد اما با نتیجه تحقیق تانی و همکاران^{۲۱} (۲۰۱۰) مطابقت دارد. یافته‌های پژوهش حاضر، نشان داد که بهبود در اظهار نظر حسابرسی یعنی کاهش بندهای حسابرسی نسبت به دوره مالی قبل می تواند بر به موقع بودن اطلاعات حسابداری به عنوان یکی از ویژگی های ارتقا دهنده مربوط بودن اطلاعات، اثرگذار باشد. از این رو به سازمان بورس اوراق بهادار و همچنین فعالان بازار سرمایه توصیه می شود، بهبود در اظهار نظر حسابرسی را عاملی برای افشای به موقع صورت‌های مالی بدانند. همچنین افزایش مدت تصدی مدیرعامل موجب تاخیر در ارائه صورت‌های مالی می‌شود. این موضوع این نظریه را تقویت می‌کند که با افزایش مدت تصدی مدیر عامل، احتمال مدیریت سود افزایش و در نتیجه کیفیت اطلاعات صورت‌های مالی کاهش می‌یابد. از این رو تعداد بندهای حسابرسی در گزارش حسابرسی افزایش و صورت‌های مالی با تاخیر ارائه می شود. لذا به استادان و دانشجویان حسابداری پیشنهاد می شود تا رابطه بین مدت تصدی مدیر عامل و مدیریت سود بررسی شود.

فهرست منابع

- * برزیده، فرخ و معیری مرتضی (۱۳۸۵) عوامل موثر بر به موقع بودن گزارش حسابرسی، مطالعات تجربی حسابداری، شماره ۱۶ صص ۴۳ - ۷۰
- * بنی مهد، بهمن (۱۳۹۰) بررسی عوامل تاثیرگذار بر اظهار نظر مقبول حسابرسی، فصلنامه بورس اوراق بهادار، شماره ۱۳، ص ۵۹ - ۸۳
- * بنی مهد بهمن و محسنی شریف محسن (۱۳۸۹) بررسی عوامل موثر بر رتبه بندی شرکتهای بورس اوراق بهادار

یادداشت‌ها

1. Signaling Hypothesis
 2. Lim et al.
 3. Park et al.
 4. Kogilavani and Marjan Mohd
 5. Cohen and Leventis
 6. Hussin, and Bamahros
 7. Cullinan
 8. Son and Grabtree
 9. Mande and Son
 10. Yaacob and Ahmad
 11. Habib and Bhuiyan
 12. Feldmann and Read
 13. Tanyi and et. al.
 14. Afify
 15. Al-Ajmi
 16. Conover
 17. Cohen and Leventis
 18. Cullinan
 19. Feldmann and Read
 20. Kogilavani and Marjan Mohd
 21. anyi and et. al.
- of Business and Social Science, Vol. 3 No. 22 PP.242-248
- * Kogilavani , A and Marjan Mohd , N(2013) Determinants of Audit Report Lag and Corporate Governance in Malaysia , International Journal of Business & Management. Aug2013, Vol. 8 Issue 15, p151-163
 - * Lim M., How, J. and Verhoeven P.(2014) Corporate ownership, corporate governance reform and timeliness of earnings: Malaysian evidence, Journal of Contemporary Accounting & Economics 10 PP. 32-45
 - * Mande Vivek and Myungsoo son (2011) " Do Audit Delays affect Client Retention? " managerial Auditing Journal , Vol 2011 , Vol. 26 , Issue 1 , PP.32-45
 - * Munsif V, Raghunandan K, Rama D V (2012) Internal control reporting and audit report lags: further evidence, Managerial Auditing Journal, Vol. 31 (3) PP.203-218
 - * Park , Y., Song, I., Yang, D., Hossain, M. and Koo, J., (2013) The effect of fair disclosure regulation on timeliness and informativeness of earnings announcements , China Journal of Accounting Research 6 PP. 35-49
 - * Soltani, B. (2002), "timeliness of corporate and audit reports: some empirical evidence in the French context" the international Journal of accounting vol 37 pp. 215-266.
 - * Son, M and Grabtree, A. D. (2011) Earnings announcement timing and analyst following, Journal of accounting, auditing and finance, vol.26, issue 2, p.443-468
 - * Tanyi Paul, K. Raghunandan, and Abhijit Barua (2010) " Audit Report Lags after Voluntary and Involuntary Auditor Changes" Accounting Horizons , Vol. 24, No. 4 , PP 671- 688
 - * Yaacob Najihah Marha and Ayoib Che-Ahmad (2011) " IFRS adoption and Audit Timeliness: Evidence From Malaysia, The journal of American Academy of Business , Cambridge, Vol 17 , No.1 , PP.112-118
 - * Yaacob N.M and Ahmed A.(2012). IFRS Adoption and Audit Timeliness: Evidence from Malaysia . International Journal of Economics and Finance. Vol. 4, No. 1;PP.167-176